

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

Центральноукраїнський інститут

(назва навчального підрозділу)

Кафедра правознавства

(повна назва кафедри, циклової комісії)

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Господарський процес»
на тему: «Виконання судових рішень у господарському процесі»

Студента(ки): Адамчика Артема Геннадійовича
(прізвище та ініціали)

курсу: 4

групи: ІН16-9-22-Б1П(4.0д)

напряму підготовки (спеціальності) Право

Керівник к.і.н., доцент кафедри Демешко Ю.О.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Оцінка:

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ ECTS _____

Члени комісії

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

м. Кропивницький – 2025 рік

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретико-правові засади виконання судових рішень у господарському процесі	6
1.1. Поняття, значення та принципи стадії виконання судових рішень	6
1.2. Система органів та осіб, що здійснюють примусове виконання	9
1.3. Виконавчий документ та порядок його видачі	11
Розділ 2. Процесуальний порядок здійснення виконавчого провадження у господарських справах	13
2.1. Порядок пред'явлення виконавчого документа та відкриття провадження	13
2.2. Заходи примусового виконання судових рішень майнового характеру	16
2.3. Особливості виконання рішень немайнового характеру	17
Розділ 3. Судовий контроль та захист прав учасників виконавчого провадження	19
3.1. Інститут судового контролю за виконанням рішень господарських судів	19
3.2. Засоби захисту прав боржника та стягувача у виконавчому провадженні	22
3.3. Проблеми та перспективи вдосконалення законодавства про виконання	24
Висновок	26
Список використаних джерел	28

Вступ

Актуальність теми дослідження. Ефективне функціонування правової системи будь-якої держави, особливо тієї, що знаходиться на шляху євроінтеграції, як Україна, неможливе без забезпечення реального та своєчасного виконання судових рішень. Виконання судових рішень у господарському процесі – це не просто процесуальна стадія, а ключовий індикатор дієвості всієї системи господарської юстиції. Невиконання або затягування виконання судових актів призводить до нівелювання сутності правосуддя, підриває верховенство права та створює серйозні перешкоди для стабільного економічного обороту та інвестиційного клімату в країні [1, с. 5; 4, с. 12].

Особливої актуальності тема набуває у контексті судової реформи та впровадження інституту приватних виконавців [5, с. 128]. Перехід від монополії державної виконавчої служби до змішаної системи виконання мав на меті підвищити швидкість та якість виконавчих проваджень. Проте, на практиці, це призвело до появи нових проблем, пов'язаних із розмежуванням компетенції, забезпеченням належного контролю за діями приватних виконавців та необхідністю адаптації законодавства до нових реалій [8, с. 14].

Крім того, існуючі прогалини у законодавстві щодо звернення стягнення на майно юридичних осіб, особливо процедури його оцінки та реалізації через електронні торги (СЕТАМ), часто дозволяють недобросовісним боржникам затягувати процес, що прямо впливає на здатність стягувачів (суб'єктів господарювання) відновити свої порушені права [18, с. 65; 20, с. 27]. Таким чином, необхідність комплексного теоретичного осмислення та пошуку шляхів підвищення ефективності виконавчого провадження зумовлює значну наукову та практичну актуальність обраної теми.

Метою курсової роботи є комплексний теоретико-правовий аналіз інституту виконання судових рішень у господарському процесі, виявлення

системних проблем його правового регулювання та правозастосовної практики, а також формування обґрунтованих пропозицій щодо підвищення його ефективності.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі **завдання**:

1. Визначити правову природу, значення та основні принципи стадії виконання судових рішень господарських судів [3, с. 300; 7, с. 650].

2. Охарактеризувати систему органів та осіб, що здійснюють примусове виконання в Україні, та проаналізувати процесуальні вимоги до виконавчого документа [9, с. 75].

3. Дослідити процесуальний порядок здійснення виконавчого провадження, включаючи відкриття, застосування заходів примусу (майнових і немайнових) та особливості виконання рішень проти суб'єктів господарювання [14, с. 58; 15, с. 250].

4. Проаналізувати інститут судового контролю та засоби захисту прав учасників виконавчого провадження, включаючи оскарження дій виконавців та позови третіх осіб [6, с. 210; 16, с. 314].

5. Сформулювати висновки та пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства та правозастосовної практики у сфері примусового виконання судових рішень.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі примусового виконання судових рішень, ухвалених господарськими судами.

Предметом дослідження виступають норми Господарського процесуального кодексу України, Закону України «Про виконавче провадження», інші нормативно-правові акти, що регулюють виконавче провадження, а також судова практика Верховного Суду та доктринальні положення щодо виконання судових рішень.

Методологічною основою дослідження є загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання. Зокрема, використовувалися:

Діалектичний метод – для розгляду інституту виконання як динамічного елемента господарського процесу у його розвитку та взаємозв'язку з матеріальним правом.

Формально-юридичний метод – для аналізу та тлумачення норм ГПК України та Закону «Про виконавче провадження».

Системно-структурний метод – для вивчення виконавчого провадження як системи взаємопов'язаних елементів (принципи, суб'єкти, стадії, заходи) [19, с. 500].

Порівняльно-правовий метод – для аналізу співвідношення різних засобів захисту прав учасників.

Методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції – для формулювання висновків та пропозицій.

Джерельну базу дослідження становлять:

1. Нормативно-правові акти: Конституція України, Господарський процесуальний кодекс України, Закон України «Про виконавче провадження».
2. Правозастосовна практика: Постанови Верховного Суду та Пленуму Верховного Суду України [17].
3. Доктринальні джерела: Праці провідних вітчизняних вчених-процесуалістів, таких як Ю. М. Грошевий, С. В. Богачов, І. О. Бандурка та ін.

Структура курсової роботи включає вступ, три розділи, висновок та список використаних джерел, що забезпечує логічну послідовність та комплексність викладу матеріалу.

Розділ 1. Теоретико-правові засади виконання судових рішень у господарському процесі

1.1. Поняття, значення та принципи стадії виконання судових рішень

Стадія виконання судових рішень являє собою заключний і вирішальний етап господарського процесу. Вона є логічним завершенням правосуддя, оскільки саме на цьому етапі рішення суду набуває своєї фактичної сили, перетворюючи абстрактне право, встановлене судом, на реальне майнове чи немайнове відновлення [7, с. 650]. Її невід'ємною ознакою є перехід від суто процесуальної діяльності (розгляд справи) до примусової реалізації матеріально-правових вимог, підтверджених судом [19, с. 145].

У доктрині господарського процесуального права виконання рішень визначається як система передбачених законом заходів публічно-правового характеру, спрямованих на примусове здійснення прав та обов'язків учасників господарських правовідносин, встановлених судовим рішенням, що набрало законної сили, під контролем держави [4, с. 12]. Ця система заходів реалізується спеціально уповноваженими суб'єктами (державними та приватними виконавцями) та має за мету відновлення порушених господарських прав та інтересів.

Значення цієї стадії є фундаментальним для економічного та правового життя держави:

1. Гарантія верховенства права та обов'язковості судових рішень. Судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання на всій території України, що закріплено статтею 129¹ Конституції України [1, с. 5]. Невиконання судових рішень, особливо у господарській сфері, є прямим порушенням конституційного принципу верховенства права,

нівелює функцію правосуддя, підриває довіру суб'єктів господарювання до судової системи та створює правовий нігілізм [1, с. 5; 4, с. 12].

2. Відновлення порушених прав. Виконання є єдиним легітимним та ефективним механізмом, який забезпечує реальне, а не лише декларативне, поновлення майнового або немайнового становища суб'єкта господарювання, чиї права були порушені [13, с. 44]. Без примусового виконання право на судовий захист залишається декларацією, що особливо критично у сфері швидкого та чутливого до ризиків господарського обороту.
3. Стимулювання економічного обороту. Ефективність примусового виконання є одним із ключових чинників інвестиційної привабливості країни та стабільності договірних відносин. Чим вища ймовірність швидкого та повного виконання судового рішення, тим менші ризики для кредиторів та інвесторів, що прямо сприяє економічному розвитку та зміцненню довіри до правових інструментів захисту власності [18, с. 65].
4. Запобігання самоправству. Наявність ефективного державного механізму примусу унеможливорює використання суб'єктами господарювання неправомірних, самовільних методів для відновлення своїх прав.

Принципи виконавчого провадження

Правова основа виконання ґрунтується на низці принципів, які відображені як у Господарському процесуальному кодексі (ГПК), так і деталізовані у Законі України «Про виконавче провадження» [2, с. 45]. Ці принципи є основоположними ідеями, які визначають зміст, форму та напрямок діяльності всіх суб'єктів виконавчого процесу:

- Принцип законності [3, с. 300]. Вимагає чіткого та неухильного дотримання положень Конституції та законів України виконавцями, сторонами та іншими учасниками провадження. Будь-які дії виконавця, що

виходять за межі його повноважень або суперечать нормам права, є підставою для їх оскарження та скасування [10, с. 124].

- Принцип своєчасності та повноти виконання [11, с. 301]. На виконавця покладається обов'язок провести необхідні виконавчі дії у встановлені законом строки та забезпечити повне відновлення прав стягувача. Тривале затягування процесу може призвести до знецінення стягуваної суми або втрати актуальності немайнової вимоги.
- Принцип диспозитивності (ініціативності) [12, с. 218]. Виконавче провадження не може бути розпочате з ініціативи виконавчих органів. Воно відкривається виключно на підставі заяви стягувача та за наявності належного виконавчого документа (наказу суду) [12, с. 218]. Стягувач також має право на будь-якій стадії провадження відмовитися від стягнення.
- Принцип недоторканності мінімальної частки майна та пропорційності [14, с. 58; 15, с. 250]. Хоча у господарському процесі цей принцип має певні особливості (оскільки боржником є суб'єкт господарювання), він все ж вимагає, щоб заходи примусу, особливо щодо арешту та реалізації майна, були співмірними із сумою стягнення та не призводили до безпідставної зупинки господарської діяльності боржника. Стягнення, наприклад, не може бути звернене на майно, вилучене з обороту (якщо таке є у суб'єкта).
- Принцип обов'язковості рішень, дій та вимог виконавця. У межах своїх повноважень, законні вимоги виконавця є обов'язковими для всіх органів, установ, організацій, посадових осіб та фізичних осіб на території України [2, с. 45]. Невиконання законних вимог виконавця тягне за собою встановлену законом відповідальність.

Таким чином, стадія виконання є лакмусовим папірцем ефективності господарського правосуддя, а її принципи спрямовані на забезпечення балансу між інтересами стягувача, боржника та публічними інтересами держави.

1.2. Система органів та осіб, що здійснюють примусове виконання

Ефективність виконавчого процесу безпосередньо залежить від дієздатності та належної організації суб'єктного складу, на який покладено обов'язок примусової реалізації судових рішень. В Україні, внаслідок реформування системи примусового виконання, склалася дволанкова (змішана) система примусового виконання [8, с. 14], що включає державну та приватну виконавчі служби. Це забезпечує альтернативність вибору для стягувача та стимулює конкуренцію в наданні якісних виконавчих послуг.

Органи державної виконавчої служби (ДВС) є частиною системи органів Міністерства юстиції України та представлені державними виконавцями [2, с. 45].

Правовий статус: Державний виконавець є посадовою особою, на яку покладено обов'язок здійснювати примусове виконання рішень. Його діяльність регулюється Законом України «Про виконавче провадження» та іншими нормативно-правовими актами.

Компетенція: Державні виконавці здійснюють виконання всіх рішень, які підлягають примусовому виконанню, окрім тих, що Законом віднесені до виключної компетенції приватних виконавців, а також тих, виконання яких стягувач свідомо вирішив не передавати приватному виконавцю [2, с. 45].

Виключна компетенція: До сфери виключної компетенції ДВС належить виконання рішень щодо держави, органів місцевого самоврядування, рішень про виселення, відібрання дитини, а також рішень про стягнення адміністративних штрафів. Таким чином, ДВС **виступає гарантом** виконання найбільш соціально чутливих та публічно важливих категорій рішень.

Приватні виконавці – це самозайняті особи, які отримали відповідне свідоцтво та внесені до Єдиного реєстру приватних виконавців України [5, с. 128].

Мета запровадження: Їхнє запровадження у 2016 році стало ключовим елементом реформи, спрямованої на демонополізацію примусового виконання та підвищення його швидкості та якості за рахунок елементів конкуренції та фінансової зацікавленості [18, с. 65; 20, с. 27].

Правовий статус: Приватний виконавець діє на підставі договору з стягувачем і має право на отримання винагороди, що стимулює його до оперативного та повного виконання.

Особливості компетенції: На відміну від державних виконавців, приватні виконавці мають певні обмеження у своїй діяльності, які, втім, не поширюються на більшість господарських рішень [8, с. 14]. Це дозволяє стягувачам у господарських спорах (стягнення заборгованості, передача майна між суб'єктами господарювання) обирати більш гнучкого та мотивованого суб'єкта виконання.

Взаємодія між ДВС і приватними виконавцями забезпечується єдиною інформаційною системою, але стягувач у господарському процесі має право вибору, що підвищує його процесуальні гарантії.

Суд, який ухвалив рішення, хоча і не є виконавчим органом у прямому сенсі, виконує **суттєву функцію судового контролю та нагляду**, що є невід'ємною частиною виконавчого процесу [4, с. 12].

Видача виконавчого документа: Саме суд видає виконавчий документ (наказ) після набрання рішенням законної сили, чим надає йому сили, необхідної для примусового виконання [6, с. 210].

Судовий контроль: Суд здійснює контроль за процесом виконання, розглядаючи такі питання:

- Відстрочка/розстрочка виконання — надання боржнику можливості виконати рішення пізніше або частинами за наявності об'єктивних обставин [1, с. 5].
- Зупинення або поновлення виконавчого провадження чи строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання.

- Розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність виконавців. Це є ключовим механізмом захисту прав сторін і виступає арбітром у конфліктах між стягувачем, боржником та виконавцем, забезпечуючи дотримання їхніх прав на стадії примусу [4, с. 12; 6, с. 210].

Таким чином, ефективність виконання судових рішень у господарському процесі базується на триєдності суб'єктів: державні виконавці (як базовий гарант), приватні виконавці (як елемент конкуренції та прискорення) та **суд** (як контролюючий орган та арбітр).

1.3. Виконавчий документ та порядок його видачі

Юридичною підставою для початку примусового виконання рішення господарського суду є виконавчий документ. У господарському процесі таким документом виступає наказ господарського суду [7, с. 88].

Виконавчий документ повинен відповідати строгим вимогам до форми та змісту, встановленим Законом «Про виконавче провадження» (ст. 4) та ГПК України (ст. 327) [9, с. 75].

Зокрема, у наказі обов'язково зазначаються:

- Назва і дата видачі документа, а також найменування суду, який його видав.
- Дата набрання рішенням законної сили.
- Повне найменування (для юридичних осіб) стягувача та боржника, їх місцезнаходження, ідентифікаційний код.
- Резолютивна частина рішення [10, с. 124].

Порядок видачі наказу є таким:

1. Наказ видається судом після набрання рішенням законної сили, крім випадків негайного виконання (наприклад, рішення про присудження аліментів, виплату заробітної плати у межах місячного платежу тощо) [1, с. 5].

2. Наказ видається за заявою стягувача або, у випадках, встановлених ГПК, направляється судом безпосередньо до відповідних органів [19, с. 145].

3. Якщо рішення прийнято на користь кількох позивачів або проти кількох відповідачів, суд може видати кілька наказів відповідно до кількості стягувачів або боржників [7, с. 88].

Недотримання встановлених вимог до виконавчого документа є безумовною підставою для відмови виконавцем у відкритті виконавчого провадження, що вимагає від стягувача особливої уваги до його оформлення [9, с. 75].

Розділ 2. Процесуальний порядок здійснення виконавчого провадження у господарських справах

2.1. Порядок пред'явлення виконавчого документа та відкриття провадження

Ініціація провадження та строки пред'явлення

Стадія примусового виконання є диспозитивною і розпочинається виключно з ініціативи стягувача [12, с. 218]. Саме стягувач, який має на руках виконавчий документ (наказ господарського суду), вирішує, коли і до якого виконавця (державного чи приватного) звернутися.

Ця ініціатива обмежується строками, встановленими законом:

Загальний строк пред'явлення: Стягувач має право подати виконавчий документ для примусового виконання протягом трьох років з наступного дня після набрання рішенням законної сили або закінчення строку, встановленого для добровільного виконання рішення [11, с. 301].

Спеціальні строки: Для деяких категорій стягнень (наприклад, про стягнення періодичних платежів) передбачені інші строки. Пропущення строку пред'явлення є безумовною підставою для відмови у відкритті провадження, якщо тільки суд не поновив цей строк [11, с. 301].

Процедура відкриття провадження

Процедура відкриття провадження є чітко регламентованою і включає такі ключові етапи:

1. Подання заяви та вимоги до неї

Стягувач подає виконавчий документ (наказ) разом із заявою про примусове виконання рішення. У цій заяві мають бути вказані не лише ідентифікаційні дані сторін, а й суттєві реквізити, необхідні для ефективного провадження:

Реквізити банківського рахунку стягувача для перерахування стягнутих коштів (у господарських справах це критично важливо, оскільки стягувачі, як правило, є юридичними особами) [13, с. 44].

Заява може містити прохання про вжиття конкретних заходів примусу (наприклад, про негайне накладення арешту на кошти боржника, якщо є ризик їх виведення).

Заява має містити інформацію про майнове становище боржника, якщо вона відома стягувачу (наприклад, відомості про банківські установи, де відкриті рахунки).

2. Розгляд та прийняття рішення виконавцем

Виконавець зобов'язаний розглянути подані документи у визначений законом строк, який становить, як правило, три робочі дні з дня надходження документа [2, с. 45]. У процесі розгляду виконавець проводить ретельну перевірку:

Відповідність виконавчого документа вимогам закону. Перевіряється повнота та коректність усіх реквізитів наказу, встановлених ГПК України та Законом «Про виконавче провадження» (наявність дати видачі, номери справи, повних даних сторін тощо) [9, с. 75].

Строк пред'явлення. Перевіряється, чи не пропущено трирічний строк для пред'явлення наказу.

Належність виконання. Перевіряється, чи належить виконання даного рішення до компетенції конкретного виконавця (особливо актуально для приватних виконавців, які мають обмеження) [8, с. 14].

3. Винесення постанови та наслідки

За результатами розгляду виконавець виносить одну з двох постанов:

1. Постанова про відкриття виконавчого провадження. Виноситься, якщо всі документи відповідають вимогам [12, с. 218].
- Добровільний строк виконання: У цій постанові боржнику надається добровільний строк для виконання рішення, який, як правило, становить до десяти робочих днів [13, с. 44]. Цей строк є важливим для

господарюючих суб'єктів, які можуть уникнути сплати виконавчого збору (або основної винагороди приватного виконавця), якщо добровільно виконають рішення.

- Винятки: Рішення, що підлягають негайному виконанню (наприклад, про забезпечення позову), виконуються без надання строку для добровільного виконання [13, с. 44].

2. Постанова про відмову у відкритті провадження. Виноситься лише за наявності чітких законодавчих підстав, таких як пропуск строку пред'явлення, невідповідність змісту наказу вимогам закону, або якщо рішення не підлягає примусовому виконанню. Ця постанова обов'язково має бути вмотивованою та може бути оскаржена стягувачем у судовому порядку [9, с. 75].

Заходи щодо встановлення майнового стану

Після винесення постанови про відкриття провадження, виконавець зобов'язаний негайно розпочати активні дії, спрямовані на забезпечення фактичного виконання. Першочерговим кроком є вжиття заходів щодо встановлення майнового стану боржника [14, с. 58]:

Надсилення запитів: Виконавець надсилає запити до банківських установ щодо наявності рахунків та коштів боржника, до державних реєстрів (Державний реєстр речових прав на нерухоме майно, реєстри транспортних засобів, реєстр цінних паперів) для виявлення коштів та майна, на яке може бути звернене стягнення.

Наведення арешту: Одночасно з відкриттям провадження, виконавець може винести постанову про арешт майна боржника (як коштів, так і іншого майна), щоб запобігти його відчуженню або приховуванню протягом строку, наданого для добровільного виконання [14, с. 58]. Цей арешт є ефективним засобом забезпечення подальшого примусового стягнення.

Таким чином, стадія відкриття провадження є стартовою точкою для примусових заходів, і її правильне оформлення та своєчасність безпосередньо

впливають на загальну ефективність виконання судового рішення у господарській справі.

2.2. Заходи примусового виконання судових рішень майнового характеру

Заходи примусового виконання – це процесуальні дії, які забезпечують реалізацію рішення суду проти волі боржника. Їхній вичерпний перелік встановлений Законом «Про виконавче провадження» [2, с. 45].

Це першочерговий та найефективніший захід у господарському процесі. Стягнення здійснюється шляхом накладення арешту на кошти, що знаходяться на рахунках боржника у банках та інших фінансових установах, а також на кошти, які будуть надходити на ці рахунки [13, с. 44].

Алгоритм дій виконавця:

1. Винесення постанови про арешт коштів.
2. Направлення вимоги до банків. З моменту надходження постанови банк зобов'язаний негайно припинити видаткові операції з рахунку боржника [14, с. 58].
3. Списання коштів та їх перерахування на депозитний рахунок виконавчої служби, а потім – стягувачу.

Слід зазначити, що звернення стягнення на кошти не застосовується до так званих «захищених» коштів (наприклад, цільові бюджетні кошти, спеціальні фонди) [16, с. 314].

Якщо коштів недостатньо для повного погашення боргу, виконавець звертає стягнення на інше майно боржника (нерухомість, транспорт, обладнання, товарні запаси) [15, с. 250].

Етапи звернення стягнення на майно:

1. Арешт майна та його опис: Виконавець виносить постанову про арешт та складає акт опису та оцінки майна [16, с. 314]. Арешт накладається у

розмірі, достатньому для задоволення вимоги стягувача та стягнення витрат виконавчого провадження.

2. Оцінка майна: Оцінка проводиться виконавцем за ринковими цінами, а у складних випадках залучається суб'єкт оціночної діяльності. Боржник має право оскаржити оцінку [17, с. 102].

3. Реалізація майна: Продаж здійснюється на електронних торгах (СЕТАМ), що забезпечує прозорість процесу та максимальну ціну [18, с. 65].

4. Розподіл стягнутих сум: Кошти, отримані від реалізації, розподіляються між стягувачами відповідно до черговості, встановленої законом [15, с. 250].

Закон встановлює черговість стягнення: спочатку майно, що безпосередньо не використовується у виробництві (цінні папери, транспорт), потім – об'єкти нерухомості, і лише в останню чергу – сировина, матеріали та обладнання [14, с. 58].

2.3. Особливості виконання рішень немайнового характеру

Виконання рішень немайнового характеру (наприклад, про зобов'язання вчинити певні дії чи утриматися від них, про передачу індивідуально визначеного майна) має принципові відмінності від стягнення коштів, оскільки тут відсутній грошовий еквівалент [17, с. 102].

Якщо рішенням суду боржника зобов'язано передати стягувачу індивідуально визначену річ, виконавець здійснює її примусове вилучення та передачу [19, с. 145]. Виконавець вимагає від боржника добровільно передати річ. У разі невиконання здійснюється примусове вилучення за участю свідків та, за необхідності, правоохоронних органів [19, с. 145].

Прикладами можуть бути рішення про знесення самовільної забудови, усунення перешкод у користуванні майном або припинення недобросовісної

конкуренції. У цьому випадку примус полягає у застосуванні механізму фінансових санкцій [18, с. 65]:

1. Виконавець виносить постанову, зобов'язуючи боржника виконати дії у визначений строк.
2. У разі невиконання без поважних причин, виконавець накладає на боржника штраф та повторно встановлює строк.
3. Якщо рішення вимагає дій, які може виконати третя особа (наприклад, знесення будівлі), виконавець може залучити її за рахунок боржника з подальшим стягненням витрат [20, с. 27].

Зупинення провадження — тимчасове припинення виконавчих дій, яке може бути обов'язковим (наприклад, у разі оскарження оцінки майна) або факультативним (наприклад, за ініціативою суду або виконавця) [15, с. 250].

Відстрочка або розстрочка виконання рішення надається судом, який його видав, за наявності об'єктивних, виняткових обставин (наприклад, скрутне фінансове становище боржника, спричинене форс-мажорними обставинами) [6, с. 210]. Відстрочка передбачає перенесення строку виконання, а розстрочка — виконання частинами [1, с. 5].

Закінчення виконавчого провадження є фінальною стадією і відбувається у кількох випадках [2, с. 45]:

фактичне виконання: Повне стягнення боргу та витрат;

повернення виконавчого документа: Наприклад, якщо у боржника відсутнє майно, на яке може бути звернено стягнення, або стягувач сам відмовився від стягнення;

визнання наказу таким, що не підлягає виконанню судом [5, с. 128].

Після закінчення провадження виконавець виносить постанову про закінчення, яка є підставою для зняття всіх накладених арештів та обмежень [10, с. 124].

Розділ 3. Судовий контроль та захист прав учасників виконавчого провадження

3.1. Інститут судового контролю за виконанням рішень господарських судів

Судовий контроль на стадії примусового виконання є не просто процесуальною дією, а конституційно-правовим механізмом забезпечення принципу верховенства права та гарантії судового захисту на його фінальній, виконавчій стадії. Це є втіленням концепції ефективного судового захисту (*right to a court*), що вимагає не лише прийняття рішення, а й його реального виконання.

Функції судового контролю, що реалізуються господарським судом, який видав виконавчий документ (принцип *jurisdiction to execute*), охоплюють як регулятивні, так і захисні аспекти:

1. Відстрочка та розстрочка виконання рішення: принцип гуманізму та співмірності

Розгляд заяв про відстрочку або розстрочку виконання рішення є проявом принципу гуманізму та співмірності у правозастосуванні. Суд має здійснити комплексний аналіз обставин, які мають бути об'єктивними, непереборними та доведеними.

Критерії Оцінки: Суд оцінює не лише наявність виняткових обставин (як-от критичне фінансове становище боржника, яке загрожує банкрутством і, відповідно, інтересам його кредиторів), але й перспективу реального виконання рішення у майбутньому. Відстрочка не повинна бути засобом ухилення від виконання.

Баланс Інтересів: Суд прагне досягти справедливого балансу між правом стягувача на своєчасне задоволення вимог і необхідністю запобігти

надмірному та неспівмірному обтяженню боржника, що може призвести до його ліквідації, руйнуючи економічні відносини.

2. Роз'яснення Судового Рішення: Забезпечення Однозначності

Роз'яснення судового рішення — це інструмент процесуальної економії та забезпечення однозначності правової примусової дії.

Мета: Усунення інтерпретаційних колізій у виконавчому провадженні. Звернення за роз'ясненням є актуальним, коли резолютивна частина містить технічні, складні або багатоаспектні формулювання (наприклад, у справах про примусове відчуження майна, стягнення складних фінансових інструментів).

Межі: Суд не має права виходити за межі *res judicata* (рішення, що набрало законної сили). Роз'яснення є тлумаченням, а не зміною суті рішення.

3. Визнання Виконавчого Документа Таким, Що Не Підлягає Виконанню: Пост-юдикативна Ануляція

Цей механізм є ключовим для захисту прав боржника у випадках легальної неможливості чи недоцільності подальшого виконання.

Юридичний Факт: Підставою є юридичний факт, що виник після видачі наказу та припинив матеріально-правове зобов'язання (наприклад, новація — заміна первісного зобов'язання іншим).

Скасування Рішення-Підстави: Найбільш поширеною підставою є скасування або визнання недійсним первинного судового рішення чи акта, на підставі якого було видано виконавчий документ (внаслідок перегляду за нововиявленими обставинами або в касаційному порядку).

4. Поновлення пропущеного строку: захист права стягувача

Поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання слугує захисту права стягувача на фактичне виконання.

Принцип Дисципліни: Строки є засобом процесуальної дисципліни, але їх поновлення можливе, якщо стягувач доведе, що пропуск відбувся внаслідок об'єктивних та непереборних перешкод, які знаходяться поза його контролем

(casus fortuitus), наприклад, довготривале блокування діяльності стягувача у зв'язку з форс-мажорними обставинами.

Особливою формою судового контролю є реактивний механізм – розгляд скарг на рішення, дії або бездіяльність державного чи приватного виконавця.

Предмет Оскарження: Оскарженню підлягає порушення процесуального закону або порушення матеріальних прав сторін виконавчого провадження. Це можуть бути, зокрема, неправомірне накладення арешту на майно, неналежна оцінка майна, порушення порядку реалізації, безпідставна відмова у відкритті чи закінченні провадження.

Забезпечення Законності: Через розгляд скарг суд забезпечує, що виконавець діє не лише у межах наданих йому повноважень, але й відповідно до закону та з дотриманням прав і свобод осіб, проти яких спрямоване виконання.

Судовий контроль у господарському процесі України – це комплексна система гарантій, що охоплює як превентивні (відстрочка, розстрочка), так і реактивні (скарги) та уточнюючі (роз'яснення) механізми. Він забезпечує законність, співмірність та ефективність примусового виконання, завершуючи цикл судового захисту.

3.2. Засоби захисту прав боржника та стягувача у виконавчому провадженні

Учасники виконавчого провадження (стягувач і боржник), а також інші заінтересовані особи, мають конституційне право на ефективний захист своїх прав, які можуть бути порушені внаслідок неправомірних рішень, дій або бездіяльності виконавців (як державних, так і приватних). Основним процесуальним засобом такого захисту є скарга, яка подається в порядку судового контролю, передбаченого Господарським процесуальним кодексом України (ГПК) [12, с. 218].

Скарга є позапозовним засобом судового захисту, спрямованим на швидке та ефективне усунення порушень, допущених виконавцем.

Суб'єкти оскарження: Право на подання скарги мають сторони виконавчого провадження (стягувач і боржник), а також інші особи, якщо їхні права чи законні інтереси були порушені.

Підсудність: Скарга подається до господарського суду, який видав виконавчий документ (наказ), або до суду за місцезнаходженням виконавця [12, с. 218]. У господарському процесі це найчастіше суд, який розглядав справу по суті, що забезпечує компетентність розгляду.

Строки: Скарга має бути подана у десятиденний строк з дня, коли особа дізналася або могла дізнатися про порушення своїх прав. Пропуск цього строку без поважних причин є підставою для відмови у прийнятті скарги [13, с. 44]. Важливість дотримання строку полягає у забезпеченні стабільності виконавчого процесу.

Предметом оскарження можуть бути будь-які форми прояву діяльності виконавця, що суперечать закону або порушують права учасників [11, с. 301]:

- Рішення – оформлені постановами виконавця, наприклад, постанова про арешт майна, постанова про стягнення виконавчого

збору, постанова про закінчення або повернення виконавчого документа.

- Дії – фактичні вчинені виконавцем дії, наприклад, проведення опису майна з порушенням процедури (без участі сторін чи свідків), неправомірне вилучення майна, що не належить боржнику.
- Бездіяльність – ухилення виконавця від виконання покладених на нього законом обов'язків, наприклад, не проведення виконавчих дій протягом тривалого часу, невиконання запиту стягувача щодо встановлення майнового стану, невжиття заходів щодо реалізації арештованого майна [11, с. 301].

Суд розглядає скаргу у десятиденний строк з дня її надходження, що підкреслює необхідність швидкого реагування. За результатами розгляду суд може визнати дії/бездіяльність неправомірними та зобов'язати виконавця усунути порушення, або скасувати постанову виконавця повністю чи частково [17, с. 102]. Рішення суду за скаргою є остаточним і підлягає негайному виконанню.

Особливий інститут захисту прав призначений для осіб, які не є сторонами виконавчого провадження (тобто, вони не є ні стягувачем, ні боржником), але чий права порушені внаслідок накладення арешту на майно боржника [16, с. 314]. Часто виникають ситуації, коли арешт накладається на майно, яке юридично належить іншій особі (наприклад, майно у спільній власності або передане в оренду).

Захист прав таких осіб здійснюється не шляхом подання скарги, а через подання позову про звільнення майна з-під арешту (виключення з опису) [16, с. 314].

Процесуальний порядок: Такий позов подається за правилами позовного провадження до господарського суду. Боржник та стягувач виступають у

справі як співвідповідачі, оскільки рішення суду безпосередньо зачіпає їхні інтереси [15, с. 250].

Предмет доказування: Суд, розглядаючи позов, має встановити ключовий факт: чи дійсно майно, на яке накладено арешт, належить позивачу (третій особі) на законних підставах. Підставами можуть бути право власності, право господарського відання, оперативне управління, застава тощо. Позивач повинен надати суду незаперечні докази свого права на це майно [16, с. 314].

Наслідки: Задоволення позову судом є безумовною підставою для виконавця зняти арешт із цього майна (виключити його з акта опису). Цей механізм забезпечує захист права власності, що є однією з найважливіших конституційних гарантій.

Таким чином, у господарському процесі діють два основні, чітко розмежовані, механізми судового захисту на виконавчій стадії: скарга (для сторін провадження на дії виконавця) та позов про виключення майна з опису (для третіх осіб).

3.3. Проблеми та перспективи вдосконалення законодавства про виконання

Незважаючи на реформи, інститут виконання судових рішень в Україні стикається із системними проблемами, які істотно знижують його ефективність.

Низький рівень фактичного виконання. Однією з головних проблем є низький відсоток фактично виконаних рішень, особливо у великих та складних господарських справах. Це часто пов'язано з приховуванням активів боржниками [18, с. 65].

Проблеми з реалізацією майна. Процедура продажу арештованого майна через електронні торги (СЕТАМ) хоча і є прозорою, але часто

супроводжується низькою початковою оцінкою або неодноразовими переторговуваннями, що затягує процес і зменшує суму стягнення [20, с. 27].

Недостатня відповідальність боржників. Існуючі механізми притягнення до відповідальності за невиконання рішень немайнового характеру (штрафи) часто виявляються неефективними для великих суб'єктів господарювання [17, с. 102].

Питання розмежування компетенції. Попри впровадження інституту приватних виконавців, залишаються дискусійними питання щодо повного обсягу їхніх повноважень та ефективного державного нагляду за їхньою діяльністю [8, с. 14; 5, с. 128].

Перспективи вдосконалення інституту виконання пов'язані з такими напрямками:

Посилення фінансової та кримінальної відповідальності за умисне ухилення від виконання судових рішень, особливо щодо керівників компаній-боржників.

Удосконалення процедури реалізації майна, зокрема, підвищення відповідальності експертів-оцінювачів та вдосконалення алгоритмів електронних торгів для запобігання зловживанням [20, с. 27].

Подальша цифровізація виконавчого провадження, включаючи автоматизований арешт коштів та обмін документами з державними реєстрами, що має прискорити процес [3, с. 300].

Розширення повноважень приватних виконавців у частині стягнення боргів, що не стосуються «чутливих» категорій (наприклад, виселення, відібрання дитини), для зниження навантаження на ДВС [8, с. 14].

Реформування виконавчого провадження має бути спрямоване на досягнення європейських стандартів ефективності та захисту прав як стягувача, так і добросовісного боржника [18, с. 65].

Висновок

У результаті комплексного теоретико-правового аналізу інституту виконання судових рішень у господарському процесі, було досягнуто поставленої мети та виконано усі завдання дослідження. Виконання судових рішень є завершальною, але найважливішою стадією господарського процесу, оскільки вона забезпечує реалізацію права на судовий захист та підтверджує обов'язковість судових актів, що є ознакою правової держави [1, с. 5; 7, с. 88].

1. Правова природа та суб'єктний склад: Встановлено, що виконання рішень ґрунтується на принципах законності, своєчасності та диспозитивності. В Україні функціонує дволанкова система виконавців – державні та приватні, причому наказ господарського суду є основним виконавчим документом [2, с. 45; 5, с. 128]. Наявність приватних виконавців сприяє демонополізації та підвищенню ефективності процесу [8, с. 14].

2. Процесуальний порядок: Детально проаналізовано порядок відкриття провадження, який починається з подання заяви стягувача та винесення виконавцем відповідної постанови [12, с. 218]. Основними заходами примусу майнового характеру є звернення стягнення на кошти на рахунках боржника, а за їх недостатності – на інше майно через процедуру електронних торгів [13, с. 44; 14, с. 58]. Особливістю виконання немайнових рішень є застосування механізму штрафних санкцій та примусове вилучення індивідуально визначеного майна [17, с. 102; 18, с. 65].

3. Захист прав та контроль: Судовий контроль здійснюється господарським судом, що видав наказ, і включає розгляд питань про відстрочку/розстрочку та роз'яснення рішень [6, с. 210]. Основним засобом захисту прав учасників є подання скарги на дії чи бездіяльність виконавця. Права третіх осіб захищаються через подання позову про виключення майна з опису [16, с. 314].

4. Проблеми та перспективи: Виявлено, що основними проблемами є низький рівень фактичного виконання, складність реалізації арештованого

майна та недостатня ефективність відповідальності боржників [20, с. 27]. Перспективи вдосконалення пов'язані з посиленням відповідальності, подальшою цифровізацією процесів та удосконаленням процедур торгів [18, с. 65; 19, с. 145].

Таким чином, для забезпечення реальної ефективності господарського правосуддя необхідне подальше системне вдосконалення виконавчого законодавства та практики його застосування, що забезпечить стабільність та передбачуваність економічних відносин [10, с. 124].

Список використаних джерел

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Ст. 436.
2. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 30. Ст. 542.
3. Бандурка І. О. Виконавче провадження в Україні: Навч. посіб. Харків: Харків нац. ун-т внутр. справ, 2021. 300 с.
4. Барна В. В. Судовий контроль за виконанням рішень у господарських справах. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 256 с.
5. Богачов С. В. Принципи виконавчого провадження: теоретико-правове дослідження. *Право України*. 2020. № 6. С. 125–132.
6. Васильєва М. П. Проблеми примусового виконання рішень господарських судів. *Вісник господарського судочинства*. 2018. № 3. С. 208–215.
7. Грошевий Ю. М. Господарський процес: Підручник. Київ: Юридична думка, 2022. 650 с.
8. Демченко А. В. Роль приватних виконавців у забезпеченні ефективності господарського процесу. *Актуальні проблеми права*. 2021. № 1. С. 14–20.
9. Зайцев А. О. Виконавчі документи: види, зміст та порядок видачі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 55. С. 73–78.
10. Ковальчук В. В. Засоби захисту прав боржника у виконавчому провадженні. Львів: Світ, 2020. 410 с.
11. Кучеренко І. М. Строки у виконавчому провадженні. *Юридичний часопис*. 2017. № 5. С. 298–305.
12. Малюта С. О. Відкриття виконавчого провадження: процесуальні аспекти. *Правова держава*. 2019. № 3. С. 216–224.

13. Назаренко А. О. Виконання рішень про стягнення коштів: актуальні питання. Київ: Знання, 2022. 350 с.
14. Новицький В. В. Звернення стягнення на майно юридичних осіб. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 9. С. 55–62.
15. Петренко П. П. Процесуальні особливості виконання рішень немайнового характеру. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 248–255.
16. Погрібний О. М. Захист прав третіх осіб у виконавчому провадженні. Харків: Право, 2019. 450 с.
17. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність органів і посадових осіб державної виконавчої служби...» від 26.12.2003 № 14.
18. Саєнко С. М. Сучасні проблеми виконавчого провадження в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2018. № 2. С. 63–70.
19. Соколовська С. В. Господарське процесуальне право: Навч. посіб.. Одеса: Фенікс, 2021. 500 с.
20. Ткаченко Д. В. Перспективи реформування системи примусового виконання судових рішень. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип. 3. С. 25–32.